

(Mindazonáltal érdemes megemlíteni, hogy Vil-
lon költészete méltóbb és rangosabb fordítá-
sokban is olvasható magyarul.)

Természetesen bő elemzést találunk a könyv-
ben Faludy szerelmeiről is. Blénesi Éva többé-
kevésbé kiiktatja a sorból az első és az utolsó
feleséget, három szerelem marad ezután: gyer-
mekének anyja: Szegő Zsuzsa, az idősebb bará-
tért rajongó Eric Johnson s az arab fiatalember:
Amár. A költő „szerelemfilozófiáját” boncolva
Blénesi Éva megállapítja, hogy a költő a testet
emeli fel az anyagiasság világából a szellemiek
szintjére. Faludyt elsősorban a szép érdekelte,
emberi lények esetében a kívül-belül mutatko-
zó szépség, nemhez kötődés nélkül. Szegő Zsu-
za emlékezetem szerint nem volt különösen
szép, de egyrészt hű társként három évig nagy
szegénységben várta vissza őt a recski haláltá-
borból, majd, immár mint feleség, vele tartott
az emigrációba, másrészt ugyanaz az intellek-
tuális szépségigény jellemezte, mint a költőt,
halálos betegként az volt az utolsó kívánsága,
hogy vigye el Firenzébe. Zsuzsát követte Eric
Johnson, a balesete miatt balettkarrierjét feladó
fiatalember, aki harminchat éven át a költő társa,
könyveinek fordítója s végül egy öregember ál-
dozatos kiszolgálója volt. Faludy legszebb szer-
elmes szonettjei hozzá és róla szólnak, bár azok
is elragadtatását tükrözik, amelyeket 1941-ben,
Marokkóban írt Amárhoz, Sorbonne-t végzett
fiatal arab társához.

Blénesi Éva felveti a kérdést: hogyan szakad-
hatott meg egy olyan sokáig tartó kapcsolat,
mint amilyen Faludyé volt Erickel? Megállapít-
ja, hogy nem egy harmadik személy volt az ok.
A választ a HARMINCNÉGY ÉV című költeményben
véli megtalálni, amely így zárul: „*Te nehezen hor-
dod a földi átkot, / én kedvelem az emberi világot, /
és felgyógyulok betegségből, bajból. / Sejttem, hogy ezt
titokban rosszalnod, / de itt vagyok még mindig, mert
tudom jól, / hogy öngyilkos leszel, ha meghalok.*”

A depresszióra hajló, már idősebb Ericre rá-
szakadtak a budapesti újrakezdés terhei, társa
aggastyánná vénült, s talán már nem ragaszko-
dott hozzá a régi hévvel. Különös módon Blénesi
Éva nem említi, de nem kellett Faludy halála
ahhoz, hogy Eric Johnson öngyilkos legyen.
Elvonulva, magányosan egy kis nepáli szálló-
dában vetett véget az életének. Helyébe lépett
a roskatag matuzsálem mellé az ifjú költőnő,
Kovács Fanny, akiről Faludy úgy ír, mint aki őt
„*tébolyultan szeretle*”.

A könyv második felét méltatások, írásban

megjelent vélemények, dokumentumok teszik
ki. Ezek között található egy emlékezés, amely
szerint a költőt egyszer Chicagóban látták, amint
késő este sárga parókában járkált. Ezt azzal ma-
gyarázta, hogy az orvos sétát írt elő számára, de
tartott attól, hogy megtámadják, tehát bolond-
nak tette magát. Varnusz Xavér később éjnek
évadján Faludyval a Nagykörúton találkozott,
ez alkalommal fekete parókában volt, esetleges
támadók ellen. Lehet, hogy helytelen a felvéte-
sem, de az a gyanúm, hogy az öregúr nem egész-
ségügyi sétáját róttá, hanem fiúkra vagy lányok-
ra vadászott.

A magvas fejtegetésekhez, az életmotívumok-
ról írt, a könyv tárgyától olykor eléggé elvonat-
koztatott mives esszékhez bibliográfia, képanyag
és kétnyelvű életrajzi összefoglaló csatlakozik.
(A magyar szöveg szerint a költő a második vi-
lágháború idején káplár volt az amerikai had-
seregben, az angol fordítás szerint káplán.)

Faludy György költészetét és önteremtését
zaklatott élete, szexuális mássága, világlátottsá-
ga és intellektuális érzékenysége határozta meg.
Hogy költőóriás elődök művészetét olykor a
maga javára fordította, azt korunk felfogása
szerint bocsánatos bűnnek tekinthetjük. Rossz
sorai, önközpontúsága, fellengzős megnyilvánu-
lásai ellene szólnak. Tódításai inkább mulat-
tatók, mint irritálók. De emberként is, költőként
is figyelemre méltó jelenség volt. Életműve tár-
gyalandó az irodalomtörténetben. Azt pedig az
utókor fogja eldönteni: hová helyezze költésze-
tét a magyar irodalmi kánon mércéjén.

Sárközi Máttyás

JÁRT-E LISZT A TÖRÖK UTCÁBAN?

Watzatka Ágnes: *Budapesti séták Liszt Ferencsel
Helikon – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2011.
248 oldal, 3290 Ft*

Dr. Szilágyi András: *Liszt Ferenc személyisége
GARBO Kiadó, 2011. 336 oldal, 3400 Ft*

A Liszt-év, a zeneszerző születési bicentenáriu-
mát folytatólagosan ünneplő emlékvé lassan-
ként a végéhez érkezik, s ilyenkor rendesen el-
szokás gondolkodni azon a kérdésen, hogy vajon

betöltötte-e hivatását az ünnepelt emlékeztetének szentelt eseménysorozat? Nem ünnepeltük-e túl vagy éppenséggel alul az aktuális évfordulás nagyságot, s hogy legfőként: volt-e valós tartalma a megemlékezéseinknek, jobban ismerjük-e Liszt Ferencet és életművét ma, mint egy esztendővel ezelőtt? Hogy idén repteret neveztek el Lisztről, az e tekintetben éppúgy mellékes, mint az, hogy a bicentenáriumra színezüst bevonatú és tükörveretű emlékérem is kibocsátásra került. A főfeladat ezúttal persze a muzikusoké, s rájuk nem is lehet érdemben panasz: gondoljunk akár a SZENT ERZSÉBET LEGENDÁJA, a KRISZTUS, netán a kamaszkori opera, a DON SANCHE előadásaira vagy éppenséggel a kései zongoraművek vacogtatóan letisztult hangzással barátkozató produkciókra (mondjuk, kiválólag Krausz Adrienne lemezé). Am nem vitás, hogy a bicentenárium a tudományos és/vagy a népszerű ismeretterjesztés munkásaira is komoly feladatot rótt, s az ennek nyomán megszületett kiadványok közül a jelen recenzió két munkát tárgyal majd: Watzatka Ágnes budapesti Liszt-bedekkerét, valamint dr. Szilágyi András ideg- és elmegyógyász, orvosi pszichológus személyiségelemző kötetét. Két egymással jórészt csupán a fő- és címszereplő személyében rokon munkát, amelyek mégis a könyvtárnyi Liszt-irodalom s a zeneszerző emlékeztetének közös hagyományából merítették.

A BUDAPESTI SÉTÁK LISZT FERENCCEL gusztusos kötete szemre maga a praktikum: rengeteg fotóval, valamint GPS-kódok feltüntetetésével vezeti végig olvasóját a régi belváros, a Lipót-, a József-, a Ferenc- és a Terézváros meg persze a budai oldal és a Margitsziget Liszt-érdekű helyszínein. Könnyen kézre eső kultúrtörténeti útikönyv tehát Watzatka munkája – sejteti velünk a megnyerően szolid understatement. S a dolog persze igaz, hiszen ezzel a könyvvel a kézben valóban végigéldelhetjük a Várban az Országház vagy az Uri utcát – a félkarú Zichy Géza gróf, a Lisztet tetétleni birtokán is vendéglelő főrend (és majdani balsikerű operaintendáns) otthonától (Országház utca 5.) egy másik arisztokrata, Keglevich Gábor gróf szalonjáig (Uri utca 40.). Csak hogy ha figyelmesen olvassuk a vonatkozó tömör kissejtezeteket, úgy Liszt budapesti története mellett a XIX. századi magyar elit társas élete éppúgy körvonalazódhat előttünk, mint akár a reformkort áthévtető használni és segíteni vágyás

egy-egy jellemzően érzékletes jelenete. Így épp az említett Keglevich gróf szalonjában, 1840. január 6-án a gyermekkorát követően első ízben visszalátogató Liszt részt vett egy szigorúan zártkörű, de egyszersmind jótékonysági hangversenyen. Az esemény kedvezményezettje az 1832-es alapítású Vakok Intézete volt, s így a koncert védasszonyának csakúgy a nádorné, Mária Dórottya számított, ahogyan a Vakok Intézetét is ez a jótékonyságban oly sokat fáradozó hölgy (dísz)elnökölte. A Vakok Intézete és a pest-budai zenei élet közötti kapcsolatot elsősorban a koncert szervezésén is munkálkodó Anton Doležálek személye biztosította, aki nemcsak az említett intézmény vezetője volt, de a Pest-Budai Hangászegylet alelnöke is. A jótékonysági hangversenyen pedig Liszt mellett frissen megismert arisztokrata barátai is felléptek: a mindenkori gutgesinnt August Antal báró énekelt, míg a hangászegylet elnöki tisztére megválasztott Festetics Leó gróf (egykori otthona ma a CEU központi épülete a Nádor utcában) harmóniumon játszott.

Lám, egyetlen helyszín és egyetlen felidézett esemény tájékozódási irányok sorát idézi elénk: akár az arisztokrácia társaságformáló szerepéről, akár az 1848 előtti politikai nézetkülönbségek viszonylagosságáról, akár a többnyelvűség megszív korabeli jelenlétéről gyűjtenénk is benyomásokat. Sehhez hozzávehetjük még azt is, hogy az egyszerre város- és Liszt-történeti barangolás jórészt ismeretlen alakokat és ugyancsak ismeretlen csoportosulásokat állítanak elénk, ami legalább annyira árulkodik Watzatka Ágnes lelkiismeretes kutatómunkájáról, mint amennyire rávall Liszt szinte példátlanul tevékeny és szociális létezésére. Liszt Ferenc tere ugyanis imponálóan tágasnak mutatkozik e kötet lapjain, s így az ő személyén keresztül egészen változatos körök válnak észlelhetővé számunkra. Ilyen például a korabeli fővárosi egyházzene művelőinek csoportja: Engeszer Mátvás, a Belvárosi templom orgonistája és második felesége, Marsch Katalin, akik Liszt-egyleteket alapítottak Pesten, vagy épp Engeszer egykori tanítványa, a budavári plébános, Bogisich Mihály, aki a gregorián zene kutatójaként elnyerte – természetesen Liszt ajánlására – a Haynald-féle (még egy külön be- vagy kikezdést érdemlő XIX. századi áldozár) egyházzenei alapítványának ösztöndíját. Ugyancsak figyelemre méltó csoportként kerül elénk a fővárosi frankofilek tár-

sasága, a Francia Kör, amellyel Liszt természetesen szintén szoros kapcsolatot ápolt élete utolsó fél évtizedében. Ennek alapítója, a Pesten francia nyelvű hírlapot is indító Pázmándy Dénes, az utolsó politikus Pázmándy volt, míg a kör elnökségét az aranyszájú Apponyi Albert gróf töltötte be: mindketten Liszt tisztelőinek és vendéglátóinak sorából. Pázmándy feleségével még négykezeset is gyakorta játszott Liszt, midőn a mai Andrásy út 48-as száma alatt tisztelkedett, Apponyi Szervita téri – mára elpusztult – otthonában pedig két teljes éjszakát is töltött az idős mester, amikor 1876 februárjában az árvízveszély elrettentette Hal téri szállásától. A Francia Körbe egyébiránt maga Liszt is felvételét kérte, s a kötet közli is a Pázmándynak címzett kérelem tüntetően alázatos szövegét: „*Kedves Uram és Barátom, előfizetővén a kiténő Gazette de Hongrie-ra, az Önök Francia körének is tagja kívánok lenni. Neveltetésem teljesen francia, [18]24-től [18]36-ig Párizsban éltem. Ennélfogva remélem, nem találnak Körikbe nem valónak, és kérem, szíveskedjék nevem oda bejegyezni.*”

Liszt a miénk! – fogalmazta meg a tételt a magyar zenei élet és a teljes hazai kultúrpolitika 1936-ban, a zeneszerző halálának 50. évfordulóján. Ma már egy hasonló jellegű proklamáció megmosolyogtatóan feleslegesnek hatna alkalmasint mindenki számára. Hiszen erre elég bizonyosság lehet akár Watzatka Ágnes könyve is: hogysne volna a miénk valaki, akinek Budapest több mint száz pontján máig fellelhetjük a nyomát!

Az ideai emlékévé nemcsak Liszt Ferenc apoteózisát hozta el, de életrajzírója, az angol Alan Walker megérdemelt megdicsőülését úgyszintén. Szinte mindenki az ő háromkötetes, magisztrális munkáját tekinti kiindulópontnak, légyen szó akár operalibrettóról (Fekete Gyula–Papp András: EXCELSIOR!), akár a HOPPART Társulat nem hagyományos életrajzi játékkáról (Fábrí Péter: A LISZT-FAKTOR). Ennek azonban a szinte felbecsülhetetlen előnyökön (így Walker művének bámulatos adatgazdagságán, filológiai pontosságán, világos és koncentrált tárgyalásán s nem utolsósorban hatalmas empátiáján) túl van némi hátulütője is, amit a legegyszerűbben talán a sokszor és sok helyütt kiütköző apologetikus szándékkal azonosíthatunk. A Lisztről és Lisztért szót emelők – Walker nyomában – gyakran hamis, sérelmesnek tartott sztereotípiák megcá-

folására törnek, s ez nemritkán felemás hatást vált ki a befogadóból. Részint azért, mert Lisztre vonatkozó sztereotípiák létezését feltételezik ott (köztudat, közvélemény stb.), ahol voltaképp még ilyesfajta tudásnak sincs nyoma, részint pedig mivel esetenként olyasfajta vélekedésektől próbálják megóvni Lisztet, ami jószerint már csak számukra tűnhet bántónak és dehonesztálónak.

Első pillantásra ez a rokonszenves, de egyszer-szersmind megmosolyogtató apologetikus szándék válik szembeötlővé a kiváló ideg- és elmegyógyász, valamint megvallott Liszt-rajongó, dr. Szilágyi András könyvébe belelapozván is. A kötet első felét alkotó ELSŐ FEJEZET (alcíme: AZ EMBER A DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN) tizenegy aspektusra bontva mondja fel és szemelvényezi Liszt életét: íra a zenészt, a vallásos embert, Liszt magyarságtudatát és európaiságát, intellektusát és műveltségét, emberi, baráti, családi, valamint „hölgykapcsolatait”. Ez utóbbi szakaszt tárgyalván a tudós szerző a legkomolyabb erőfeszítéseket teszi, hogy megcáfolja Liszt szoknyavadász, illetve szoknyabolond voltát, ami ma már aligha egzisztáló közhely, s ráadásul felháborodás kiváltására sem igen alkalmas többé. Mégis, Szilágyi apológiája inkább vállalja az önkéntelen komikumot, semhogy Liszten rajta száradjon ez a vélekedés. Liszt és Marie d’Agoult szökéséről írván: „*Marie pedig valamikor március második felében felrohant Párizsba, egyenesen Liszt lakására. Liszt mi mást tehetett volna ebben a helyzetben: a nő, akit hosszú idő óta szeretett, íme, feljön a lakására, és befekszik az ágyába. Nyilván férfiásan viselkedett. Ennek következtében Marie teherbe esett...*”

Ugyanily hevesen igyekszik Szilágyi megcáfolni azt a valójában korántsem közhelyszerűen elterjedt, de egyszer-szersmind nem minden alap nélkül való feltevést, hogy Liszt Carolyne von Sayn-Wittgenstein hercegné iránt táplált érzelmei már nem voltak oly szenvedélyesek az 1861-ben megvalósulni látszó, ám végül meghiúsult házasságkötés idejére. A kötet előbb Liszt egyik leveléből idéz, amely a weimari nagyhercegnek címezett, majd szemelvényezi a zeneszerző 1859-es végakarataának szövegét, hogy a két idézet ekképp summázza: „*Az ember egy nagyhercegnek vagy egy testamentumban nem szokott kegyesen hazudozni.*” S még egy részletet citálva a „*hölgykapcsolatok*” szakaszából, Szilágyi ilyesformán magyarázza Liszt egyik eltagadhatatlan szerelmi ügyét, a Carolyne háta mögött meghódított

Agnes Klindworth esetét, vagyis azt, hogy „*mi taszította Lisztet ebbe a kalandba*”: „*Mindeközben Liszt fejében élete főművei kavargotak! Szüksége volt egy üde, inspiráló közegre. A szexuális vágy az egyik legnagyobb belső késztetés!*”

A mentegető szemérem munkál a Liszt-„káros” szenvedélyeit taglaló, meglepően rövid al-alfezetben is. (Az idézőjelek Szilágyi Andrásról valók: ezt az írásjelet a szerző mértéken felül kedveli, olyik mondatban minden második szót macskakörmök közé szorítja.) A Liszt és az alkohol viszonyát taglaló, nagyjából egyoldalnyi szöveg felét azok a levélrészletek alkotják, amelyekben a komponista barátjának, Augusz bárónak villányi borát méltatja és népszerűsíti. Csak ezután s mindössze egyetlen kurta bekezdésnyi szöveg szól arról, hogy Liszt az 1870-es évek második felétől ijesztően sokat ivott: egy üveg konyak, egy-két liter bor, valamint utolsó éveiben még némi abszint tette ki a napi adagját. Meglepő módon a Liszt személyiségét feltérképezni szándékozó kötet testi egészségre vonatkozó fejezetében ez az információ mintegy mellékesen kerül elének, annak a megállapításnak a kétszeri előadása közé rekesztve, miszerint senki sem látta Lisztet alkoholosan befolyásoltnak.

A kötet második felét kitevő nagyfejezet (LISZT FERENC SZEMÉLYISÉGE – PSZICHOLÓGIAI ELEMZÉS) mindazonáltal még ennél is problematikusabb képet mutat. Igaz, már voltaképp maga a vállalás is nehezen értelmezhető: „*három különböző modern pszichológiai tesztet töltünk ki, úgy, mintha maga Liszt tette volna*”. Szilágyi kompetenciáját ezen a téren ugyan batorság lenne vitatni, ám az jószerint már első pillantásra belátható, hogy Lisztről vajmi kevés új információt ígér ez a megközelítés. És valóban, a Cattell-féle 16 PF személyiségteszt kitöltése után a szerző elemzése ilyen felismeréssel gazdagít minket: „*Az a véleményünk, hogy néhány vonást jól megragad az a teszt, azonban egy olyan összetett személyiség vonásai nem rajzolód-
tak ki belőle, mint amilyen Liszt Ferenc volt. Csak néhány faktornál pontoztuk a 4–7 »átlag« zónájába, ami azt jelzi, hogy Liszt Ferenc nem volt átlagember.*”

Sokkal tovább később sem jutunk, bár ellentmondani nyilván nem is lehetne okunk. Elvégre Liszt valóban nem volt örült, összetett személyiségét egyetlen teszt sem tudja kirajzolni, s ami a fő: tényleg nem volt átlagember.

László Ferenc

CSÓK, VÉR, KÖNNY ÉS EGYÉB TESTNEDVEK

Kányádi András: *A képzelet topográfija. Mítoszkritikai esszéek*
KOMP-PRESS Kiadó, Ariadné könyvek, Kolozsvár,
2010. 301 oldal, 2300 Ft

„*Nem túlzás kijelenteni, hogy a mítosz az a titkos ablak, amelyen keresztül a kozmosz kimeríthetetlen energiái feltöltik az emberi kultúra megjelenési formáit*” – írja Joseph Cambell, a téma elismert szakértője AZ EZERARCÚ HŐS című könyvében.¹ Kányádi András, akit régóta foglalkoztatnak a mítoszok, hiánypótló könyvet jelentetett meg „*mítoszkritikai esszéik*” műfaji megjelöléssel. A kolozsvári Babeş-Bolyai egyetemen végzett s jelenleg Párizsban tanító szerző színvonalas műveket feldolgozó tanulmányaiban az irodalmi mítoszok kimeríthetetlen alakváltozásaiival, az eredeti mítoszok térben és időben átalakuló olvasataival foglalkozik. Érdeklődésének kedvez, hogy a mítoszkutatás kortárs változata kifejezetten irodalomközpontú, s az intertextualitás kiemelt szerepet kap benne. Esszéiben az érzelmi képzelet univerzáliaiának is nevezhető archetipusok és archetipusos helyzetek jelennek meg. Kerényi Károly mitológiai kutatásai során elkülönítette a konkrét helyszínekhez és nevesített hősökhöz kötődő mítoszt, az archetipikus szereplőket és szimbolikus helyszíneket felvonultató mesét és az egyéni sorsot elbeszélő irodalmat.² Kányádi komparatiztikai szemlélet elemzéseiben a mítoszokhoz nyúl vissza, és a világirodalom kultúráiból meríti anyagát, s bár írásaiban az európai kapcsolódásokra, különösen a német–angol–francia vonulatra koncentráll, ókori szerzők, az észak- és dél-amerikai fantasztikus irodalom nagyjai, kelet- és nyugat-európaiak éppúgy felbukkannak, mint posztmodern szerzők. Kötetében magyar írókat is beemelt, ami számunkra különösen fontos, hiszen Móricz Zsigmond, Mészöly Miklós, Garaczi László, Krasznahorkai László, Nádas Péter és Szentkuthy Miklós műveivel még nem foglalkoztak ilyen megközelítésben.

Interdiszciplináris területről lévén szó, nehéz feladat a mítosz terminológiai dzsungelében rendet vágni, mert minden tudományág a maga módján definiálja, s a fogalom mást jelent az etnológusoknak, a pszichoanalízis művelőinek,